

Over de pedagogiek van het welbevinden Meer oog voor psychologische behoeften

Leren begint bij het stellen van vragen en heeft te maken met het vervullen van behoeften. Het is een rationeel maar zeker ook een emotioneel proces. De pedagogiek van het welbevinden biedt belangrijke inzichten voor het onderwijs aan jongeren.

Alle leerlingen brengen, als ze de school binnenkomen, een eigen (groen) netwerk mee. Een leerlingnetwerk wordt gevormd door de cultuur en structuur van gezin, familie, buurt, (sport-)club, peergroup en school.

De leerling is dus geen onbeschreven blad als hij de school binnenkomt. Hij heeft al competenties ontwikkeld. Denk bijvoorbeeld aan een leerling die op haar zesde begonnen is met paardrijden en inmiddels op B-niveau of zelfs op Z-niveau

Emoties en betekenisvolle, kritische leer- en beroepssituaties stimuleren het leervermogen. Pijnlijke ervaringen zijn vaak de beste leermomenten

prestaties levert. Of denk eens aan de zoon van een veehouder, die vanaf zijn tiende zijn vader hielp in de melkkuil. Aansluiten bij leerbehoeften van leerlingen betekent aansluiten bij wat ze al kennen en zelfstandig kunnen. Dat noemen we 'de naaste zone van ontwikke-

ling'. In die zone spelen eerder verworven competenties en eerder verworven kennis een belangrijke rol.

Files en ergernis

In vmbo en mbo hebben we te maken met leerlingen in de fasen van puberteit en adolescentie.

De hersenen maken in deze leeftijdsfasen een intensieve verandering door. De hersenen van een jongere staan 'onder constructie'. Verbindingen worden afgebroken en nieuwe aangelegd. Vergelijk het met grote onderhoudswerkzaamheden aan het wegennet. Dat levert files op en ergernis. Af en toe rijd je verkeerd en moet je omwegen maken om toch op de plaats van bestemming te komen. Zo ongeveer stellen we ons voor dat het toe gaat in het puberbrein.

Om de menswording tijdens die verandering te ondersteunen zijn constant prikkels nodig oftewel uitdagingen. Tegelijkertijd hebben jongeren door die hele warboel daarboven een grote behoefte aan positieve relaties, coherentie en structuur. Daarnaast hebben ze behoefte aan betekenisvolle activiteiten die aansluiten bij hun naaste zone van ontwikkeling. Op school gaat het dan om uitdagingen, op maat ondersteund door activerende didactiek.

Erkenning van gevoel en bewustwording van emoties zijn hierbij belangrijk. Emoties en betekenisvolle, kritische leer- en beroepssituaties stimuleren het leervermogen. Het klinkt raar maar pijnlijke ervaringen zijn vaak de beste leermomenten. Oftewel: fouten maken doet leren!

Voorkennis activeren

Om te kunnen leren moet voorkennis geactiveerd worden. Dat hebben we nodig om nieuwe kennis te ontwikkelen.

Een voorbeeld:

Jeroen, een leuke knul geboren in 1980, was het zorgenkind van Petra. Jeroen had

moete met schrijven. Hij was altijd in beweging. Hij was wel heel goed met pony's. Het leek wel of hij daar instinct voor had.

Op school mocht hij alleen maar met zijn hoofd werken. Niks voor Jeroen! Hij liep alsmare weg en was dan te vinden in de manege. Daar trof hij een goede trainer die hem zijn gang liet gaan met alle voorkomende werkzaamheden. Op zijn 12e werd Jeroen kampioen springen in de M-categorie. Jeroen ging naar het vmbo groen omdat hij verder wilde in de paardensector.

Hoe sluiten vmbo dan wel mbo aan bij jongens/meiden als Jeroen? Met andere woorden, hoe kunnen we de voorkennis activeren die Jeroen al heeft.

Kennis is eerst contextgebonden. Als we de voorkennis van Jeroen willen activeren moet hij de kans krijgen binnen school de kennis die voor hem betekenis heeft (zijn pony's) uit te beelden in allerlei schoolse opdrachten. De competenties die Jeroen toont in de manege moet hij in andere contexten leren inzetten. Jeroen heeft wel voorkennis maar die zit letterlijk ergens anders in zijn hersenen opgeslagen. Er moet iets gebeuren waardoor de hersenen de relatie leggen tussen die reeds aanwezige kennis en nieuwe input. Vanuit neurologisch onderzoek weten we dat in dit proces van verbindingen zoeken, emoties een belangrijke rol spelen.

Serius

Uit de praktijk van een docentbegeleider:

"Mevrouw, u helpt toch leraren zodat ze beter lesgeven? Kunt u dan niet eens praten met mevrouw X? We worden gek van dat mens. De ene keer mag alles en de andere keer mag er niks. Zo lacht ze mee en dan schreeuwt ze dat het stil moet zijn. En ze legt ook niks uit."

"Het waren leerlingen waar ik een goede band mee had, die me dit vroegen. En me-

vrouw X een collega. Ik heb aan die leerlingen gevraagd wat er nou precies aan de hand was. Bij doorvragen bleek dat ze mevrouw X eigenlijk niet echt vervelend vonden maar dat ze niet tegen het onvoorspelbare gedrag konden.”

Brief, geschreven door een leerling aan de directie van de school:

“U vroeg om de plannen die ik had op papier te zetten, hier zijn ze. Vrijer onderwijs, meer zelfstandigheid over je rooster. Meer praktijkonderwijs, meer projecten waar meer bij komt kijken dan alleen dat ene vak. Meer dingen buiten school, bijvoorbeeld voor aardrijkskunde door de wijk lopen om zo te kijken hoe zo’n wijk er uit ziet (dit doet meneer Y af en toe al). Spelenderwijs leren en vakken combineren dan moet je er echt bij nadenken en dan blijft het hangen.”

Waar gaan deze verhalen over? Wat maakt dat leerlingen zelf zeggen dat ze “gek worden van dat mens” en vanuit welke behoefte schrijft een leerling zo’n brief aan de directeur?

In zijn boek ‘Een begeleidende school’ (2006, p. 33) schrijft Nathan Deen ‘... Daarom is het een eerste taak van de begeleider om van de school een veilige haven te maken, waar kinderen zich geaccepteerd, gekend en welkom voelen. ...Als een school niet affectief is, zal ze nooit effectief kunnen worden...’

We vinden het belangrijk dat onze leerlingen sociaal met elkaar omgaan. Dat ze respect hebben voor hun medemens en in een veilige omgeving kunnen leren. We willen dat ze emotioneel evenwichtige mensen worden die straks ook in hun beroep tegen een stootje kunnen. We willen dat leerlingen kunnen samenwerken en op een gezonde manier met elkaar en zichzelf omgaan.

Jongeren hebben door die hele warboel daarboven een grote behoefte aan positieve relaties, coherentie en structuur

Jacqueline Schoones, trainer en onderwijsadviseur (J.schoones@aps.nl 06 5202 8412).
Dhyan Vermeulen, onderzoek en onderwijsontwikkeling (D.vermeulen@aps.nl 06 2505 1957).
Beide zijn werkzaam bij het APS te Utrecht.

De briefschrijvende leerling was eerst naar de directeur gegaan om te praten. Die had vervolgens gevraagd een en ander op papier te zetten voor bespreking in de lerarenvergadering. Dat is ook daadwerkelijk gebeurd. Dit levert de leerling het gevoel gezien en gehoord te worden. Het signaal onder de feitelijke gebeurtenissen was: ik neem jou serieus.

De leerlingen van de eerste gebeurtenis zeiden eigenlijk dat ze behoefte hadden om te snappen wat de lerares wilde. Ze vroegen enige voorspelbaarheid en samenhang.

Opvallend vonden wij dat ze eerst klaagden over de onrust die deze lessen bij hen teweegbracht en daarna pas over de gevolgen.

Behoeften

Bovenstaande verhalen vertellen ons dat leren zowel een rationeel als een emotioneel proces is. Sterker nog: leren begint bij emotie. Emoties waardoor je je dingen gaat afvragen. Waarom doet dat mens zo? Wat wil ze nou? Wat is school toch saai, kan dat niet anders? Met het stellen van die vragen begint het leren. En leerlingen leren niet zomaar. Leren heeft te maken met het vervullen van behoeften.

Competentiegericht onderwijs staat al weer een tijdje behoorlijk in de picture en dan niet altijd even positief. Het onderwijs moet wat doen aan de criminaliteit, leerlingen moeten leren zelfstandiger te werken, er moet meer les gegeven worden, het rekenonderwijs moet beter enz. enz.

Ook leerlingen zelf vinden er iets van. Bij een onderzoek van het Procesmanagement Herontwerp MBO noemen →

onder andere aoc-leerlingen positieve en negatieve kanten van het nieuwe competentiegerichte onderwijssysteem. Positief vinden ze onder andere dat je doorzettingsvermogen leert en competenties als samenwerken en communiceren. Dat docenten begeleiden en meeleren, al is het systeem ook voor hen nieuw.

Als negatief ervaren ze onder andere het gebrek aan structuur, aan formele instructie, onzekerheid en onduidelijkheid.

Ook hier horen we psychologische behoeften tussen de regels door en die behoeften vragen om vervulling.

Welbevinden

De behoeften vanuit het adaptief onderwijs: relatie, competentie en autonomie zijn bekend.

In de pedagogiek van het welbevinden verdiepen we deze psychologische behoeften.

In willekeurige volgorde zijn dit de behoefte aan:

- een positief zelfbeeld / je waardevol voelen
- positieve relaties
- coherentie en structuur
- betekenis

Pedagogische en didactische interventies zouden gericht moeten zijn op het vervullen van bovenstaande behoeften. En zeer zeker voor pubers en adolescenten. Deze leeftijd is een roerige tijd met allerlei veranderingen. Uit recent neurologisch onderzoek weten we dat het niet alleen gaat om de groei naar een volwassen lichaam. Juist in zo'n tijd van verandering doen de psychologische basisbehoeften extra opgeld. Voor een gezonde sociaal emotionele ontwikkeling en om te leren in deze voor jongeren ingewikkelde periode, is welbevinden een belangrijke voorwaarde.

De pedagogiek van het welbevinden, het puberbrein, leren en de rol van emotie daarbij. Er is veel meer over te zeggen dan in het bestek van dit artikel mogelijk is.

Voor vragen of meer informatie kunt u terecht bij de auteurs. □